

МУЗИЧНЕ ПОВСЯКДЕННЯ ВОЛИНИ (СЕРЕДИНА XVI – ПОЧАТОК XVII СТОЛІТЬ)**Владислав Безпалько, Іван Кузьмінський*****Musical everyday life of Volhynia in the middle of 16th – early 17th cc.******Vladyslav Bezpalko, Ivan Kuzminskyi***

The presented article is the first study of this kind, where the musical life of Volhynia of the mid 16th - early 17th century is specially considered. In the study, we almost exclusively focused on the secular segment of musical everyday life. On the basis of the analysis of historical acts, fiscal accounting documents and other sources, three thematic sections were formed. The first section is devoted to the study of musicians in Volhynia. In the fiscal accounting documents, initially the Grand Duchy of Lithuania, and later the Polish–Lithuanian Commonwealth (Lesser Poland Province of the Polish Crown), various terms are used to refer to musicians and related professions: "dudari", "skomorokhy", "skrypali", "trubachi", "medwednyky" "muzyky", "hudky". From these and other documents we learn about the number of musicians in different small settlements. Among the nicknames that were given to musicians, the "dudnyk" and "skrypka" prevail, sometimes there is a "hudka". Separately, in the act documents other music specialties are mentioned: "Jews Cantors", "organist", "pyshchyk", "trubach", "bubnist". Also, in the documents of such kind, one could find some episodes from the everyday life of the musicians. Musical instruments are discussed in the second section of the article: "kobza", "turkish kobza", "lute", "quintar lute", "violin", "italian violin", "cithara", "duda", "smyk", "truba", "bubon". The last section deals with two separate phenomena of Volhynia musical culture - music in dance and Volochebnyy ceremonies. The lack of study of Volhynia musical culture in previous years encouraged the emergence of various myths, in particular, about the poverty of the musical culture of the Volhynia autochthonous population. According to the myth, the pipe organs of the Catholic temples were brought to these territories by the Polish colonists after the Union of Lublin. However, as it is shown in the article, the first mention of the Lutsk organist dates back to the time before the Union of Lublin and the name of organist indicates his Ruthenian origin. Thus, the obtained results allow us not only to fill the gaps in Ukrainian historical musicology of the mid 16th - early 17th century, but also to hope for the appearing of similar studies of other Ukrainian lands.

Key words: Volhynia, everyday life, 16th century, musicians, musical instruments, separate phenomena of musical culture.

Вступ

Представлене дослідження зародилося у співпраці фахового історика та музиколога і є по суті інтердисциплінарним, адже поєднує історичні та музикологічні студії. Ця робота є першою спробою у науковому дискурсі дослідити музичне повсякдення Волині середини XVI – початку XVII століть. Зокрема, у відомих нам узагальнюючих працях цей період і ця тематика абсолютно відсутні (Гордійчук 1989), (Корній 1996), (Смолій 2001). Ми свідомо зосереджувалися майже виключно на світському сегменті музичного повсякдення. Загалом в українському музикологічному науковому обігу використовувалися лише кілька розрізнених

«музичних» сюжетів з Волині кінця XVI століття. Зокрема, у документі 1595 року йдеться про те, що музикант князя Костянтина Василя Острозького, Лаврентій уклав у 1583 році угоду з львівськими міщанами, Лаврентієм Залеським та його дружиною Анною, а у 1595 році, напевно не виконавши зобов'язань, залишився винен подружжю 60 польських злотих (Цалай-Якименко та Ясиновський 1995, с. 76). Також досліджувався документ 1599 року про використання скрипки під час Волоचेбного обряду (Довбищенко та Кузьмінський 2018, с. 211-212). Немає сумнівів, що фахові історики час від часу віднаходили документи з музичними сюжетами, проте з різних причин вони не потрапляли до спеціальних досліджень. Джерельний масив представленої роботи – різноманітні документи з актових книг, зокрема чисельні скарги, фіскально-облікові документи, полемічна література, а також іконографічні та археологічні джерела. Головна мета дослідження – виявити та розтлумачити явища музичного повсякдення Волині в їх яскравому різноманітті та невпинному русі й розвитку, послідовно наповнюючи хронологічне поле у вузько визначених межах, не підмінюючи фактів аналогіями з пізніших епох.

Музиканти

Фіскальні та фіскально-облікові документи несподівано для музиколога, але цілком очікувано та закономірно для історика виявилися багатим на інформацію джерелом для дослідження музичного повсякдення Волині ранньомодерної доби. Соціальна стратифікація суспільства, що виринає з, на перший погляд, банальних переліків платників податків, дає нам уявлення про професійних музикантів цього часу очима сучасників. Документ про поголовний податок створений у великокнязівській канцелярії та містить термінологію властиву для традицій Великого князівства Литовського, тоді як поборовий податок – це термінологічна традиція більш притаманна Польській Короні. З цих документів та полемічного твору Івана Вишенського ми дізнаємося про назви, які застосовували для означення музичних та суміжних професій. Окрім цього, з фіскально-облікових документів стає відомим про загальну кількість музикантів в різних невеликих населених пунктах. З актових документів дізнаємося про конкретних музикантів, а також про окремі епізоди з їхнього життя.

Музиканти та поголовний податок. Наприкінці 1565 року у столиці Великого князівства Литовського був зібраний сейм для вирішення низки важливих питань. Ухвалені рішення відклалися в документації, що мала вигляд поданих від шляхти до великого князя прохань («прозьб») та відповідей монарха. Цей документ датований 21 грудня 1565 року. Зокрема, у відповіді на прохання за № 17 йдеться про «поголовний податок», тобто з усього населення, з метою поповнення скарбниці для ведення війни з Московською державою. Серед платників податку згадано різних музикантів та осіб суміжних професій: *«люди люзные, которие службы не мають, и тежъ медведники, дудъники, скрипъки, трубачи и иншиє въ местехъ будучие музыки, и хто колвек не маючи певное службы, абы каждый даль отъ головы своеє и белыхъ головъ и детей по осми грошей»* (Литовская... 1914, с. 359). Дудники, скрипники та трубачі – поширені назви музикантів, про які детальніше йтиметься далі, а от про медведників з інших документів цього часу майже нічого не відомо. Проте на 70 років раніше, у 1495 році, в угорському документі згадано про «руських йокуляторів» при дворі короля Угорщини Владислава II Ягеллончика, які розважали глядачів виставами з ведмедями. Очевидно, мова йде про медведників: *«E. d. Rutenis Jocularibus, qui deferunt & faciunt ludere ursum, ex Mandato Regio dati funt 2»* (Русинські йокулятори, які привели ведмедів та робили з ними ігри, за дорученням короля їм дали 2 фунти) (Engel 1797, s. 114). З огляду на те, що у відповіді Сигізмунда II Августа медведники згадані поруч з різними категоріями музикантів, то цілком логічно припустити, що у гуртах медведників були присутніми і музиканти. Про медведників згадано і у джерелі дещо пізнішого часу, який датований 6 жовтня 1596 року. У

короткій полемічній розповіді невідомого автора про підступну поведінку учасників Берестейського унійного собору зазначено, що ведмедів ввели з музикою: «яко медведі музикою скоморошською» (Гринів та ін. 1988, 124).

Прикметно, що один зі списків «відповіді» литовського господаря про поголовний податок, датований 3 січня 1566 року, розісланий листами у всі повіти, та за зразок якого у книги Литовської Метрики був вписаний лист до Київського повіту, вже дає дещо іншу варіативність назв музикантів: «а з людей волочащихъ, которые безъ служъбы мешкають, и тежъ з медведниковъ и скрипковъ и зъ-съ каждого гудка и иныхъ, въ мѣсте мешкающихъ, хто служъбы певное не маеть, з головы и белыхъ головъ и детей ихъ по осми грошей» (Литовская... 1914, с. 844). Бачимо, що в цьому документі в переліку відсутні дудники, а замість «трубачі» вжито «гудки». Така заміна дозволяє припустити, що «гудки» – це також гравці на аерофонах.

У іншому списку документу про поголовний податок, адресованого старості Житомирського повіту князю Роману Федоровичу Сангушку, з тією ж датою, що і попередній документ, також згадується про музикантів, проте з незначною різницею: «а з людей волочащих, которые безъ службы мешкають, и тежъ з медведниковъ, дудниковъ, скрипковъ и ис каждого гудка и иныхъ, въ мѣсте мешкающихъ, хто службы певное не маеть, з головы самого и белыхъ головъ и детей ихъ по осми грошей» (Archiwum... 1910, с. 88-89). Порівняно з «київським» документом тут додано дудників.

Загалом листи з ухвалами цього сейму були розіслані по всіх куточках Великого князівства Литовського, включно із «українськими» воєводствами – Волинським, Київським та Брацлавським (Литовская... 1914, с. 835-838). Звідси, цілком доречно допустити, що музиканти замешкували і оподатковувалися на усіх інших українських теренах у складі Великого князівства Литовського.

Музиканти та поборовий податок. Ще один документ XVI століття фіскального характеру, в якому йдеться про оподаткування музикантів, зокрема й Волині – поборовий універсал Стефана Баторія, виданий у Варшаві 4 січня 1580 року та вже 29 лютого перекладений «руською» мовою та вписаний у Луцькі ґродські книги. У ньому застосовано дві назви для музикантів, а також сума податку з кожної особи: «также дудары, скоморохи, каждыи от себе по грошеи двадцети и чотырох дати повинъни» (Безпалько та ін. 2014, с. 314). Дударі у значенні музикантів зустрічаються ще раз у тексті документу, коли йдеться про різні категорії оподаткованих осіб: «податки от перекупнев и перекупок, гултяевъ, ремесников, дударовъ» (Безпалько та ін. 2014, с. 315).

Зрештою, у 1583 році приписи поборового універсалу Стефана Баторія втілилися у вибиранні цього податку з населених пунктів Волинського воєводства. Результати цього оподаткування були укладені в об'ємний реєстр. В ньому були присутні і згадки про музикантів у всіх трьох повітах – Луцькому, Володимирському та Кременецькому¹. У Володимирському повіті оподаткували 6 музикантів: трьох скрипалів у Володимирі, двох дударів у Турійську та одного дударя у Несухойжах (Jabłonowski 1889, s. 126, 112, 113). У Луцькому повіті оподаткували 15 музикантів: п'ять скрипалів з Луцька заплатили по 1 золотому, четверо дударів – по 24 грошів у Олиці, троє скоморохів – по 30 грошів у Клевані, двоє дударів – по 24 грошів у містечку Сокол та один дудар у селі Дорогосин (Jabłonowski 1889, s. 111, 108, 88, 94-95, 93). У Кременецькому повіті оподаткували найбільшу кількість музикантів – 22. Четверо скоморохів сплатили податок у Новому Збаражі, троє дударів – у Костянтинові, по двоє дударів – у Острополі та Янушполі, двоє скоморохів – у Волочиську та один скоморох – у Черняхіві, а

¹ Назви населених пунктів ми подаємо за реєстром волинських поселень О. Барановича, тобто за їх формами у першій половині XVII століття (Баранович 1930).

також по одному дударю – у містечках Кременець, Лабунь, Полонне, Красилів, Черняхів та селах Святець, Кордишів, Лепесівка, Довгалівка (Jabłonowski 1889, s. 127, 128, 130, 131, 140, 146, 147, 149). Перше, що вражає з цієї інформації – податки платили не лише міські, а й сільські музиканти. Через це навіть виникає враження, що податок заплатили далеко не всі музиканти, адже в інших селах про них не згадано взагалі. Інша особливість цього документу полягає у використанні трьох різних термінів для означення музикантів – дударі, скоморохи, скрипалі. Найчастіше зустрічається визначення дударі – 25 музикантів, рідше скоморохи – 10 музикантів та скрипалі – 8 музикантів (Таблиця 1).

Зауважимо, що назва «скоморохи» відсутня у фіскально-обліковій документації етнічно польських воєводств, наприклад, у Краківському (Pawłowski 1886). Це цілком природно, бо так називали музикантів ще у часи Київської Русі. На яких музичних інструментах могли грати ці скоморохи достеменно не відомо. Музичні інструменти скрипалів також не описані, однак можна припустити, що це були ще середньовічні скрипки (фіделі), а, можливо, й якісь інші хордофони. З дударями ситуація також не видається однозначною. «Дуда» – це інша назва волинки, проте так могли називати і дудку, тобто поздовжню флейту. Цілком допустимо, що дударі та скрипалі відрізнялися тим, що грали на різних типах музичних інструментів, аерофонах та хордофонах відповідно, а для скоморохів музика була лише допоміжною та додатковою діяльністю. Однак, через те, що у документах немає сепарації на різні типи музикантів у межах одного населеного пункту, виникає думка, що цими трьома термінами означували музикантів та акторів загалом¹.

Музиканти у творах Івана Вишенського. У полемічних творах Івана Вишенського, які щедрі на інформацію про різні виміри повсякдення, містяться переліки назв музикантів, поширених на Волині та Поділлі, тобто на теренах, де автор замешкував у третій чверті XVI століття та добре знав, як живе місцева людність. У них знаходимо назви, які не зустрічаються у фіскально-облікових документах. Також зазначимо, що всі «музичні» терміни вжиті з тонким розумінням та реалізмом, що дає підставу ставитися до цього джерела з відповідною довірою. Зокрема, у творах «Книжка...» (бл. 1600) та у «Посланні до Домінікії» (1605) зазначено: «от дудки и скрипки и фрюярника» та «от трубача, сурмача, пицалника, шамайника, органисты, регалисты, инструментисты и бубенисты», «игрцы, скоморохи албо машкарники» (Українська... 1988, с. 325, 371).

У першому фрагменті використані два вже знайомі та звичні терміни – «дудка» та «скрипка», а от третій є не відомим для волинських актових джерел цього часу. «Фуяра» (fujaга) – назва, поширена для означення дудок, тобто повздовжних флейт, у різних східноєвропейських мовах, зокрема у польській та словацькій. Подібна назва використовується й у румунській мові – «флер» (fluiер), яка в свою чергу походить від латинського слова «flare», що означає «дути». Слова «трубач» і «сурмач» у документах ранньомодерної доби використовуються у якості синонімів. Назва «шамайник» напевно походить від назви одного з найгучнішого середньовічного аерофону – шалмею. Ця назва походить від латинського слова «salamus», тобто тростина, комиш. Цей «пращур» гобоя відомий у письмових джерелах Європи ще з XII століття, куди він потрапив зі сходу. Цей музичний інструмент походить від східних «зурни» та «дудука». «Органіст» та «регаліст» – це також синоніми, які мають певні відмінності. У нашому випадку «регал» ужито у значенні невеликого портативного (переносного) органу, на відміну від стаціонарного. Очевидно, що тут мова про «регал» XVI століття, із відповідними конструктивними особливостями. «Інструментисти» – очевидно те саме, що і інструменталісти, тобто музиканти, які грають на

¹ З цього постає проблема різнорівневого смислового навантаження назв – загального та конкретного, можливе вирішення якої, однак, ми виносимо за межі даної роботи.

будь-яких музичних інструментах. «Пищальник» – загальна назва для музикантів, які грають на аерофонах, тобто на духових інструментах. «Бубнистів» слід розуміти у значенні барабанщика, або, по-іншому, тимпаніста. При чому це слово не є вказівкою на сучасний інструмент «бубон». У нашому випадку – це узагальнююча назва для гравця на мембранофонах.

Слова «ігриці», «скоморохи» та «машкарники» також вживані як синоніми. «Ігриці» – це ті хто грають, при чому в нашому контексті мова передовсім про певну виставу, а не гру на музичних інструментах. Слово «скоморох» походить ще з часів і теренів Київської Русі. А от слово «машкарник» використовувалося для позначення людини у масці. Підкреслимо, що, напевно, недаремно в фіскально-облікових документах синонімом до слова «скоморохи» вживаються слова суто музичної сфери, тому доречним буде припустити, що ці актори використовували у своїх виставах музичне мистецтво.

Носії музичних прізвиськ. У академічних філологічних працях для означення «прізвиськ» з писемних пам'яток XV-XVII століть використовується термін – «назви осіб» (Кровицька 2002, с. 7). Проте, для зручності, у нашому дослідженні використовується термін «прізвиська». Прізвиська чоловічого роду, за семантикою, поділяються на п'ять основних лексико-семантичних груп, а найчисельнішою з них є група прізвиськ за родом діяльності та професією (Кровицька 2002, с. 9). Серед прізвиськ за професіями є цілий ряд пов'язаних із музичною діяльністю.

Найстарше свідчення про «музичні» прізвиська на Волині у XVI столітті виявлене нами в описі міста Кременця, що датується 1 жовтня 1548 року. «На вулиці від Марцина Глибокого» мешкав Іван Дутка: «*Iwan Dutka*» (Атаманенко 2007 (а), с. 30). На другому боці цієї ж вулиці мешкав «шут»: «*Szut*». Можливо, мався на увазі блазень (скоморох), проте для такого твердження у нас бракує впевненості, адже подібне прізвисько трапилося у доступних нам джерелах лише один раз (Атаманенко 2007 (а), с. 31). Окрім цього, у Кременці на єврейській вулиці замешкував чоловік, прізвисько якого також можна прочитати як Дудка: «*Dydka*» (Атаманенко 2007 (а), с. 31).

Наступні десятиліття досліджуваного нами часового відтинку виявилися насичені згадками осіб з різними «музичними» прізвиськами, виявленими у документальному матеріалі, який містять актові книги судових установ Волинського воєводства. Це джерело масового характеру вже з 60-х років XVI століття дає не лише щільну хронологію, але й широку представленість різних частин регіону.

Наведемо ряд прикладів у хронологічній послідовності. У виписі з кременецьких замкових книг за 1 грудня 1556 року фігурує слуга кременецького старости Петра Михайловича Семашка на ім'я «Федор Скрыпар» (Поліщук 2007, с. 55).

31 липня 1561 року датується згадка у Луцькій замковій книзі про Яцка Скрипку з родиною, які мешкали в містечку Киселин: «*Яцка Скрипка з жоною, з детми*» (Мойсієнко та Поліщук 2013, с. 378).

За жовтень 1561 року є згадка про підданного Івана Борзобагатовича Красенського з села Біскупичі, Юска Дудку, який через нічний наїзд слуг Михайла Козинського втратив декілька голів худоби: «*у Юска Дудки – волон два*» (Мойсієнко та Поліщук 2013, с. 445).

Згідно з люстрацією міста Кременець у 1563 році, Іван на прізвисько Дудка володів двома будинками на Верхній вулиці: «*Ulica Gurna... Pierwsza strona tey ulicy... Iwan Dudka 1½... Druga strona tey ulicy... Iwan Dudka 1½*», а також кількома городами за містом (Архівъ... 1890, с. 43, 62). На Воскресенській вулиці мешкав Павло Скрипка: «*Ulica Woskresienska... Pawel Skrzyпка 1*» (Архівъ... 1890, с. 46).

У реєстрі вибирання грошей на підводну повинність з жителів міста Луцьк за 1566 рік записано імена чотирьох скрипалів, які сплачували переважно з «ремесла», розуміємо, що

саме з музичного. Це впливає з аналогічних прикладів з іншими платниками цього реєстру, що мали різні «ремесничі» прізвиська: «*Янко Скрипок – з ремесла, диму*», «*Федор Скрипица – з краму, меду, пива, півдому*», «*Мацко Скрипок – з ремесла, пива меду, диму*», «*Миско Скрипок – з ремесла, перепечайства*» (Атаманенко 2007 (b), с. 51, 52, 53).

Згадку про жителя міста Кременець на прізвисько Скрипка виявлено у скарзі кременецької міщанки Зофії про зраду свого чоловіка Миколая від 24 серпня 1567 року: «*Короватника, прозываемое Скрипки*» (Безпалько та ін. 2014, с. 132).

А у реєстрі вибирання грошей на підводну повинність з жителів міста Володимир за 1570 рік згадується Лучка Скрипка: «*Лучка Скрипка от дому 2 гр. дал*» (Атаманенко 2015, с. 98).

У скарзі заславського намісника Василя Коптя на берездівського урядника Прокопа Мервицького, який разом із Томасом Подоським та іншими слугами київського воєводи князя Василя-Костянтина Острозького 27 липня 1575 року пограбував підданих у маєтностях князів Заславських, двічі згадано мешканця села Бачманівка, який мав прізвисько Дудка: «*Аньдръй Дудка*» (Безпалько та ін. 2014, с. 197, 203).

У первинному поборовому реєстрі стягнення податку 1576 року з містечка Литовиж згадується дехто Дудчич: «*Дудчич – 2 гр. дал*» (Атаманенко 2010, с. 76).

У реєстрі підданих маєтку Новий Став (складено 11 вересня 1580 року), який було заставлено князю Янушу Чорторийському у зв'язку з ув'язненням Адама Боговитина, згадується Томило Гудко: «*Томило Гудко – полволоки*» (Атаманенко 2010, с. 76).

У двох документах за 9 січня та 7 лютого 1582 року фігурує жителька міста Луцьк, названа за ім'ям чоловіка «*Федорова Скрипичина*». В обох випадках мова йде про борги подружжя та цієї жінки різним кредиторам – пані Лагодовській та луцькому єврею Шимону Новаховичу. Очевидно, після смерті чоловіка Федора Скрипиці, про якого є згадка ще в 60-х роках XVI століття, його вдова опинилася у скрутному фінансовому становищі (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 26, арк. 24-24 зв., 126 зв.).

19 березня 1582 року у селі Деречин за дорученням опікунів дітей та майна волинського підстоля Габріеля Прусиновського було складено інвентар різних маєтків: Біле Поле, Деречин, Завидів, Конюхи, Кути і Млинів, з реєстром підданих та їх повинностей. Серед мешканців села Деречин згадано «*Мартина Дудку огородника*» (Безпалько та ін. 2014, с. 367).

У скарзі луцьких міщан на неправомірні дії вікарія головного луцького костелу ксьондза Грегора, який, начебто, у стані алкогольного сп'яніння із озброєними людьми 7 квітня 1586 року напав на міський ринок, побив та поранив торговців і пограбував товари, а однією з постраждалих та свідком події виступила вже згадувана вдова Федора Скрипника: «*Федоровина Скрипичина поведила...*» (Архивъ... 1859, с. 218).

За 27 жовтня 1588 року є свідчення, що у маєтку Лисин, на південь від Луцька, мешкав селянин, прізвисько якого також утворено від назви музичного інструменту, дудки: «*Сеньчик Дудка*» (Безпалько та ін. 2014, с. 479).

11 листопада 1592 року було складено інвентар міста Ямпіль та прилеглих до нього сіл із реєстром підданих. Тут згадано ще трьох осіб, прізвиська яких вказують на музичні професії. Двоє з них були міщанами Ямполья: «*Войтко Скрипка*» та «*Гаврыло Дудик*» (Безпалько та ін. 2014, с. 494). Ще один музикант мешкав у селі Вязовець: «*Федор Дудка*» (Безпалько та ін. 2014, с. 495).

Важливе уточнення міститься у документі, в якому описуються події, що відбулися 12 жовтня 1595 року. Запис містить скаргу Міхала Мишки-Варковського на віленського тивуна, кам'янецького старосту Яна Паца, що останній пограбував його слуг та підданих з села Варковичі, які їхали на ярмарок до Княгинина. Зрештою, серед постраждалих значиться особа з «музичним» прізвиськом і що важливо, у нього забрали музичний інструмент, від якого і походить його прізвисько – «*Рядко Дудка*»: «*у Рядника Дудки взяли и пограбили ярмяк*»

сермяжъный, коштовал сорок грошей литовских, дуду, которая стала копы грошей литовської» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 48, арк. 699 зв., 700 зв.). Таким чином цей приклад підкреслює, що «музичні» прізвиська давалися, так би мовити, практикуючим музикантам.

11 березня 1604 року волинським возним Геліяшем Данчевським було складено інвентар Сатіївського маєтку з реєстром підданих у прилеглих до нього поселеннях, при взятті в опіку дітей та маєтності покійного волинського воєводи князя Олександра Острозького його братом краківським каштеляном, князем Янушем Острозьким (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 70, арк. 177-180). В переліках голів господарств зафіксовано ще ряд прізвиськ, пов'язаних із музичною справою. Серед «тяглих» підданих села Сатіїв указані «*Стецко Дудчич*» та «*Пархом Дудчич*», а серед «підсусідкових» – «*Андрея Дукала Дудку*». У селі Дядьковичі мешкав «*Гришко Дудчене*». У містечку Жорнів замешкували «*Гарасим Дудченя*», «*Гаврило Гудофал*» та «*Петрь Дудка*».

Тоді ж, волинським возним Геліяшем Данчевським, було укладено інвентар маєтку Княгинин, покійного князя Олександра Острозького (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 70, арк. 180-182 зв.). Згідно документу у цьому селі замешкував «*Миско Дудка*».

7 червня 1604 року у Луцькій ґродській книзі було вписано визнання Адама Олшамовського та його дружини Федори з Воютина про надання волі підданому села Волиця Рогозинська, Андрію Гудці та його сім'ї: «*Андрея Гудка*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 203–203 зв.).

Як видно з корпусу досліджених актових документів, існувало три слова, які були формоутворюючими для всіх «музичних» прізвиськ – «дудка», «скрипка» та зрідка «гудка».

Луцькі кантори-юдеї. Про кантора у луцькій юдейській громаді, але без вказання імені, маємо згадку у скарзі єврея Айзака Мошієвича на золотаря Білицького від 31 липня 1592 року. Займаючись лихварством, він, за дорученням кредитора, разом «з жидом, канѣторомъ нашим жидовскимъ» ходив до вказаного ремісника вимагати повернення позики (Безпалько та ін. 2014, с. 477).

А 1 січня 1599 року вже уся громада луцьких євреїв-рабанітів вносить скаргу до луцьких ґродських книг на слугу луцького і берестейського біскупа Берната Мациєвського, Бусахарця Дзюлія, який з помічниками вчинив погром синагоги і єврейських будинків у місті Луцьку. Тут у визнанні луцького возного Матиса Славогурського про огляд заподіяних шкод та ран потерпілих двічі згадано кантора – «*Мошка Мелиховича, кантора, в чоло ранили*», «*Мошка Мелеховича, кантора жидовского*» (Безпалько та ін. 2014, с. 614, 615).

Нагадаємо, що один з обов'язків кантора (хаззана) – це спів релігійних піснеспівів.

Луцькі органісти. Наразі найдавніша виявлена нами згадка про органіста у Луцьку походить з документів ревізії Луцького замку, що датується 12 липням 1552 року. У переліку жителів міста, під юрисдикцією луцького католицького біскупа, значився органіст на ім'я Кузьма: «*orhanista Kuzma*» (Архивъ... 1886, с. 176). Цей фрагмент важливий з огляду на те, що ім'я органіста видає в ньому русина. Таким чином руйнується міф про те, що органи поширилися на Волинь лише в кінці XVI століття і що цей процес був напряму пов'язаний із укладанням Люблінської унії.

Запис зі скаргою луцького міщанина Яцька Богушевича на писаря луцької митної комори Томаша оповідає про конфлікт 23 серпня 1582 року в домі луцького органіста. Він, хоча і не вказує імені музиканта, однак конкретизує його приналежність до служби у луцькому кафедральному костелі: «*будучи, дей, мне с паномъ Мисевскимъ и з ыншими учтивыми людьми в дому орѣганисты костела луцког Светое Тройцы*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 26, арк. 1054 зв.-1056). За характером перебігу подій можемо розуміти, що в цьому будинку розміщувалася корчма.

23 березня 1602 року у Луцьку було ухвалено декрет луцького ґродського суду про звільнення будинку луцького органіста Яна від сплати чопового податку, з огляду на привілей короля Зигмунда II Августа: *«Волность от побору дому органистиного»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 64, арк. 305 зв.-306). Претензії про несплату податку були висунуті міщанину Яну, *«на тот час в дому органисты костела луцкого мушкаючого»*. Оподаткувати будинок органіста намагалися на підставі ухвали Варшавського сейму 1601 року, щодо продажу пива, меду та горілки: *«иж чопового водле уфалы сеиму Варшавского близко в року тисеча шестсот первом пьрошлого од шинькованя пива, меду и горелку, всего сумою тридцат копъ грошеу литовских, за рокъ прошлыи тисеча шестсот першии не заплатиль, яко тотъ позов о том ширеи сведчи»*. Проте, на суді виступив сам органіст, надавши привілей великого князя литовського Сигізмунда II Августа від 1546 року, який своїм рішенням звільнив будинок органіста від усіх податків та повинностей: *«од короля его милости светое памети Жикгмонта Августа в року тисеча пятсот чотыридесят шостом домовы тому наданым, которым его королевская млст дом тот, яко костелныи, од вшелякихъ податков и капсчизны и инших повинностеи волным вечными чсы учинит рачил»*. Спираючись на такий вагомий аргумент, суд визнав правоту відповідачів: *«позваного Яна, который тот дом за нанятем од органисты трымает, также и самого органисту од позову и речи, в немъ описаное, волного учинилисмы»*. З огляду на це свідчення, виникають підстави припустити, що стаціонарний орган міг бути встановлений у щойно побудованому мурованому кафедральному костелі Святої Трійці близько 1545 року, а звільнення від податків локації у місті, що перебувала у церковній власності, було ініційовано для подальшого фінансового забезпечення музиканта-органіста.

Той самий Ян згадується як луцький органіст і у 1603 році. З документу від 7 вересня дізнаємося, що музикант мав ще одне джерело прибутку, в його будинку винаймав житло Мигаль Угрин: *«... который мешкал наймомъ в дому Яна Органисты...»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 67, арк. 906 зв.-907).

Пищики, сурмачі, трубачі. Всі ці назви музикантів вже зустрічалися у документах про оподаткування населення та полемічних роботах Івана Вишенського. Проте відзначимо, що контекст згадок цих осіб засвідчує, що вони були або військовими, або служили виключно представникам шляхти.

Найдавніша з таких згадок датується 20 лютого 1571 року. По смерті князя Лева Санґушка Коширського було складено перелік слуг із зазначенням їх винагород. Серед них була група «пищиків», тобто гравців на аерофонах, у кількості чотирьох осіб: *«Пишъчкомъ: Янушу трубачу труба, злот. полских 7 дано, Кзикгорови злот. полских 11 дано, Яну злот. полс. 10 дано, Юрку злот. полских 4 дано»* (ANK AS, Rękopisy, № 24, 1). Прикметно, що принаймні один з пищиків був трубачем, ба більше, поруч з його ім'ям згадано трубу.

Із записів Заславської замкової книги отримуємо ряд згадок про місцевих трубачів. 26 лютого 1573 року Еста (Юста) Трубач постає в якості відповідача у справі розшуку краденого одягу: *«у Есты Трубача»* (ANK AS, Rękopisy, № 27, s. 185). Того ж дня Іван Сурмач («Іван Сурмач») виступає свідком угоди з обміну нерухомістю (ANK AS, Rękopisy, № 27, s. 185). А 10 березня 1573 року пушкар Заславського замку Олексій Яковлевич засвідчив, що Миско Зубцевич трубач заповів йому свій дім: *«ему в духовницы Миско Зубцевич трубач отказал»* (ANK AS, Rękopisy, № 27, s. 186). Згодом, 26 липня 1573 року той самий пушкар Олексій вносить до замкової книги текст заповіту Михайла Филиповича Москвитина, в якому одним із свідків вписаний *«пан Миско Зубцевич, трубач их млсти кнжат Жославских»* (ANK AS, Rękopisy, № 27, s. 279). Заповіт складено 22 вересня 1572 року.

Про кількох трубачів згадано у скарзі Костянтина Колпитовського та його дружини Ганни Костюшкович Хоболтовської від 18 липня 1579 року. В документі йдеться про напад Станіслава

Хмелевського, Андрія Зеленського, Петра Костюковича Хоболтовського, Прокопа Волчка на чолі кількасотенного загону на поля маєтку Хмілів Болоховичі. Чисельних добре озброєних нападників супроводжували не лише легка артилерія, але й трубачі: *«коньно збройно о колкосотъ человека зъ гаковницами, з ручницами, з луки, з рогатинами, с косами и з иными бронями, войне належачими, з трубачми...»* (ЦДІАК, ф. 28, оп. 1, спр. 12, арк. 260 зв.).

Про військового сурмача йдеться й у скарзі земського кременецького підсудка та королівського ротмістра Гаврила Головинського. У ній зазначено, що 23 квітня 1601 року один жовнір із його роти на ім'я Дем'ян Трушевич з товаришами та помічниками умисно вбив з вогнепальної зброї Трохима, сурмача ротмістра: *«постреливши с полгаку, сурмача моего Трохима зранил и, замордовавши, в став Колодезский утопили...»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 62, арк. 343 зв.-344).

Також 13 травня 1602 року у Луцьку, під час угоди про купівлю коня луцьким євреєм Юдкою Шимоновичем у шляхтича Войтеха Цибульського, у якості свідка угоди згадано трубача на ім'я Адам, який служив одному з представників шляхетського роду Ходкевичів: *«Адамъ, трубач его мл. пна Ходкевича»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 62, арк. 378).

А волинський возний Ян Ярмошевський на луцькому ґродському уряді подав для вписання в книги запис своїх свідчень, що він 24 липня 1602 року в маєтку Божів (який належав Маруші Боговитинівні, дружині Матвія Малинського) бачив трубача Софії Головчинської, вдови князя Григорія Санґушка: *«виделом немало людей конных з ручницами слуг дворных велможное ее млсти кнежны Зофии з Головчина, малжонки позосталое небожчика кнжати Григоря Сангушка Коширского каштеляна браславского, з ручницами и при них трубача»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 62, арк. 611).

Музичні інструменти

Іл. 1. Зображення невеликої лютні (Quinter), 1511 рік. Музично-теоретичний трактат «Musica getuscht und außgezogen durch...» 1511 року Себастьяна Вірдунга (Virdung 1511, s. B II).

У цьому розділі досліджуються назви музичних інструментів, які були віднайдені в актових книгах Волині XVI – початку XVII століть. Важливо відзначити, що корпус назв музичних інструментів досить різноманітний. Серед них є й такі, які виразно вказують на іноземне походження. Істотно конкретизується розуміння про побутування кобзи у ранньомодерний період, адже у суспільній свідомості існує глибоко вкорінене уявлення про кобзу, як суто український традиційний народний музичний інструмент.

Кобзи та лютні. Чи не найдавніша документальна згадка про кобзи на Волині у ранньомодерний час датується 3 серпня 1562 року й міститься у скарзі Януша Прокоповича Угриновського на Адама Несвіцького, який зі слугами та помічниками 1 серпня напав на будинок скаржника у селі Несвіч та пограбував майно. Окрім одягу та зброї серед пограбованих речей згадуються два

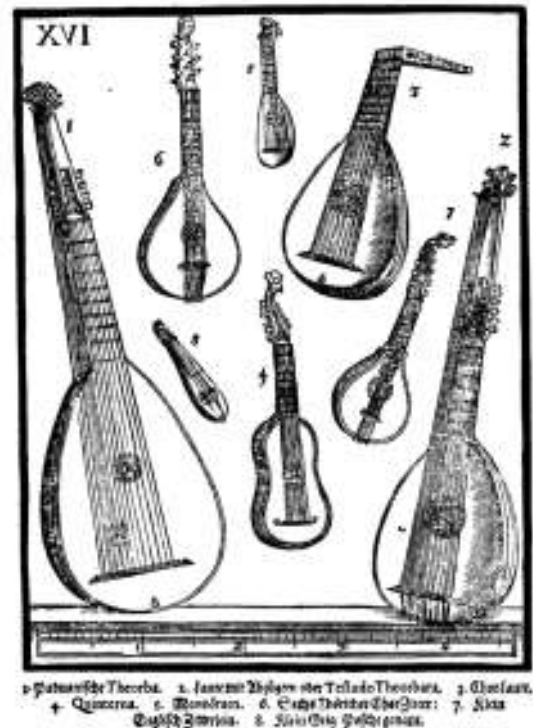
музичні інструменти: «квинтарну и кобзу турецкую» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 4, арк. 160). За цим описом можна приблизно скласти уявлення, якими були ці музичні інструменти.

Прикметно, що музично-теоретичні трактати початку та середини XVI століття вказують на те, що словом «квінтарна» (Quintern) найчастіше означали лютню невеликого розміру. Зокрема, цей висновок випливає з трактату «*Musica getutscht und außgezogen durch...*» 1511 року Себастьяна Вірдунга (Іл. 1) (Virdung 1511, s. B II).

Це саме зображення «квінтарної» лютні з трактату Себастьяна Вірдунга, але у дзеркальному положенні, вміщено у трактаті Мартина Агріколи «*Musica instrume[n]talis deutsch...*» 1542 року (Іл. 2) (Agricola 1542, s. E I).

Іл. 2. Зображення невеликої лютні (Quintern), 1542 рік. Музично-теоретичний трактат Мартина Агріколи «*Musica instrume[n]talis deutsch...*» 1542 року (Agricola 1542, s. E I).

Іл. 3. Зображення невеликої гітари (4. Quinterna), 1619 рік. Музично-теоретичний трактат «*Aller musikalischen alten und neuen...*» 1619 року Міхаеля Преторіуса (Praetorii 1619, s. BIIIIr)

Інше тлумачення «квінтарної» лютні подано у багатотомній праці *Syntagma musicum* німецького теоретика музики Міхаеля Преторіуса. Зокрема, у першій книзі *Aller musikalischen alten und neuen...* другого тому *De organographia*, виданої у Вольфенбюттелі у 1619 році, детально описується не тільки форма музичного інструменту, але й соціально-культурне середовище його використання: «*Quinterna oder Chiterna, ist ein Instrument mit vier Choren welche gleich wie die allerelteste Lauten (deren Num. 24. gedacht worden) gestimpt warden: Hat aber seinen runden Bauch kaum zween oder dreh Finger hoch. Dere Abriß in Sciagraph. Col. XVI zu finden. Etliche haben 5. Chorsaitten und brauchens in Italia die Ziarlatini und Salt'in banco (das sind beyn uns fast wie die Comoedianten unnd Possenreisser) nur zum schrumpen; Darein sie Villanellen und andere narrische Lumpenlieder singen*» (Квінтерна, або цитерна – це інструмент з чотирма хорами струн, налаштованих подібно до дуже ранніх лютенів (розглянутих у розділі XXIV). Вони не мають опуклої деки, але як пандори дуже плоскі і навряд чи [мають] два, чи три пальці у глибину. Її зображення знаходиться на таблиці XVI.5. В Італії

шарлатани та блазні використовують [їх] для простих награвань, супроводжуючи свої вілланели та інші вульгарні, клоунські пісні) (Praetorii 1619, s. 53). З цього трактату випливає, що «квінтарна» – це невелика італійська гітара, яка була популярна у середовищі «шарлатанів та блазнів» (Іл. 3) (Praetorii 1619, s. VIIIr).

Отже, маючи такі варіанти опису «квінтарної», важко впевнено пристати до якогось одного, адже власне українські джерела вкрай малослівні у цьому питанні. Проте у двох відмінних тлумаченнях є дещо спільне – йдеться про невеликий лютнеподібний музичний інструмент.

Другий інструмент – кобза, очевидно, мала турецьке походження, на що вказує текст актового документу. Прикметно, що про турецькі кобзи того часу збереглися автентичні вербальні та іконографічні джерела. Дослідник М. Емін Сойдаш зазначає: «Джерела, які включають первинну інформацію для реалізації реконструкції релікту [кобзи], в основному відносяться до XVI-XVII століть; і відповідно до них половина грушоподібної звукової коробки кобзи була покрита шкірою, а друга половина деревом. Вона мала відносно довгий гриф без ладів і три подвійні жильні струни (плюс можливо [четверта] коротка струна)» (Soydaş 2017, p. 158). Проте, у документі немає точної вказівки, що назва інструменту відповідає назві музичного інструменту з турецьких теренів, тобто копузу (kopuz). Можна припустити, що у актовому документі справді йдеться про хордофон, адже його згадано у зв'язці із іншим хордофоном, квінтерною. Ми й нижче спостерігатимемо, що слово «кобза» часто використовувалося без прикметникового означення «турецька», тобто вже як місцева, усім зрозуміла і поширена назва.

Зауважимо, що турецькі іконографічні джерела цього часу навіть подають певні варіанти у зображенні відповідних копузів (kopuz) (Іл. 4) (BEYAZIT 2014, s. 105).

Іл. 4. Зображення турецьких лютнеподібних хордофонів, 1582 рік. Альбом «Surname-i Hümayun» 1582 року (BEYAZIT 2014, s. 105).

Про кобзу без додаткових характеристик згадано і в скарзі київського зем'янина Богдана Степановича Дублянського щодо його побиття та пограбування Криштофом Кобилкою, яка була внесена у Луцьку ґродську книгу 13 березня 1570 року. Подія відбулася під час конфлікту в одному з шинків Луцька, й у результаті нападник відібрав «... лук... саблю, кордъ, шапку и кобзу...» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 12, арк. 150-150 зв.).

Ще одну турецьку кобзу та лютню згадано у документі від 16 лютого 1580 року. Мова про освідчення возним пограбування маєтку Підбереззя, який Данилей Костюшкович тримав у заставі від Філіпа та Федора Бокіїв. Саме останній і здійснив пограбування. Серед відібраних речей вказано «лютню, коштует таляров старых шест, кобза турецкая, коштует копу литовскую» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 21, арк. 157 зв.).

У записі скарги, датованому 16 вересня 1582 року, про пограбування того ж року маєностей полоцького воеводи Миколая Монвида Дорогостайського жовнірами королівських рот, які йшли з Литви на Поділля, також згадується кобза. Вояки тривалий час перебували в околицях Луцька та вчиняли наїзди й грабунки підданих у його маєтках. Зокрема, у селі Романів серед переліку пограбованого майна місцевого коваля є згадка про недорогу кобзу: «*кобъзу за грошей дванадцать*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 26, арк. 1044).

Службник Григорія Колмовського, Григорій Внук, у скарзі на князя Юрія Чорторійського та його помічників засвідчив, що уночі 11 лютого 1593 року останні напали на його помешкання у місті Луцьк і викрали гроші, одяг, зброю та недорогий музичний інструмент: «*копзу, которая ме коштowała золотый чирвоный*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 43, арк. 157 зв.).

У містечку Сураж 18 вересня 1597 року під час ярмарку стався конфлікт між приїжджими шляхтичами та місцевими мешканцями, в результаті якого міщанина «*...Ивана Гончара при пограбленю кобзы збили и зранили и оную кобзу до себе взяли, которая, деи, кобза талер коштowała*» (Безпалько та ін. 2014, с. 587). Примітно, що власником кобзи вказаний ремісник, який очевидно був професійним гончарем, тобто кобза, швидше за все, використовувалася ним для музичних розваг, а не для заробітку.

Коштовно оздоблена кобза згадується у документі, вписаному у Володимирські ґродські книги, який містить скаргу єврея Бера з містечка Свинюхи на священника Іоана. 7 вересня 1598 року останній з помічниками, начебто, перестрів скаржника на дорозі зі Свинюх до Володимира, побив його й пограбував гроші та майно, зокрема й музичний інструмент. У документі міститься важливе уточнення, що позолочена кобза призначалася для розваг дитини шляхтича¹: «*кобъзу позлотистую, которую-м вез дѣтяти панскому*» (Безпалько та ін. 2014, с. 613).

Про іншу недорогу кобзу йдеться у скарзі Адама Сопотка на Івана Єловича Букоємського та його синів Миколая, Івана та Василя, а саме, що вони з помічниками 14 березня 1600 року напали на його дім у селі Букойма та захопили двір, де пограбували майно господаря та його слуг. Зокрема, у Войтеха Вишомирського, окрім одягу та інших речей, була відібрана «*кобза, куплена за грошей двадцет чотыри*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 56, арк. 492).

Знаходимо згадку про подібний інструмент і в скарзі Остафія Єловича Малинського на Станіслава Менкинського та його помічника Марцяна Тарновського, які в час перебування скаржника у Луцьку, перед світанком 19 лютого 1605 року, начебто, викрали його доньку, а також прихопили із собою деякі речі. Серед них була і коштовна турецька кобза, оздоблена перламутровими мушлями: «*кобъзу, перловою матицею озасажоноя турецька, за золотых дванадцать*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 73, арк. 115). Відзначимо, що це вже третя згадка про турецьку кобзу.

Цитара. У записі скарги, який датується 23 серпня 1597 року, Лева Бережецького на пана Францишека Халецького, мовиться, що останній з помічниками 9 серпня 1597 року вночі наїхав на дім його брата Вавринця Бережецького в селі Почапки, де жорстоко вбив господаря, а майно пограбував. У переліку пограбованого, серед іншого, згадується цитара у футлярі: «*цытара нова з пугъздрум*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 50, арк. 634). Але який інструмент мався на увазі у цьому записі? Згідно словника Памви Беринди «Лексіконъ славенорѡсскій...», виданого у Києві у 1627 році, словом «цитара» позначали будь-який хордофон, тобто струнний музичний інструмент. Синонімом до цього слова подано назви музичних інструментів «гусла» та «арфа» (Німчук 1961, с. 28). Проте у вже згаданому трактаті Міхаеля Преторіуса *Aller musikalischen alten und neuen...* 1619 року є згадки і зображення трьох різних лютнеподібних

¹ Зазначимо, що мався на увазі люблінський воевода, луцький староста Марко Собеський, якого Бер назвав своїм паном.

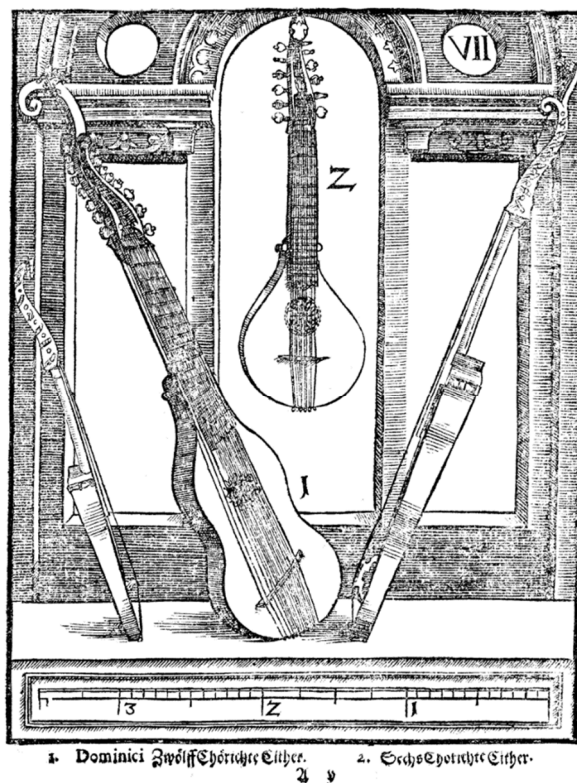
цитар, таким чином термін цитара закріплений за цілком конкретним музичним інструментом (Іл. 5) (Praetorii 1619, s. 54-55).

Скрипки. Зазначимо, що на Волині у досліджуваний період музичний інструмент означали словом «скрипиця», тоді як слово «скрипка» стосується лише для означення музиканта.

Один з найцікавіших, на наш погляд, музичних інструментів на Волині цього часу – італійська скрипка, яка згадується у документі, складеному 12 серпня 1593 року. У скарзі Яна Гурка Омеляницького на Миколу Яловицького зазначено, що останній, 3 серпня вчинив напад на його дім у селі Омеляни, де з комори пограбував майно, зокрема дорогу італійську скрипку, що коштувала чотири червоних золотих: «скрипицу влоскую, которая мене коштowała чотыри чиръвоныхъ золотыхъ, и инъшихъ речей немало...» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 44, арк. 198-198 зв.). Поки що це єдина відома нам конкретизована згадка про скрипку італійського походження на Волині не лише у документах XVI, але й XVII століття. Згадка про італійське походження скрипки дуже важлива в контексті загальноєвропейської історії музики, адже скрипки сучасного типу з'явилися в Італії в середині XVI століття і не виключено, що саме цей музичний інструмент мається на увазі у представленому документі. Проте для впевненого ствердження цієї тези бракує доказів, адже нам не відомо як співвідноситься назва «скрипиця» XVI століття із сучасним розумінням цього слова. Наприклад, можна припустити, що цим словом позначали будь-які хордофони, на яких можна «скрипіти», зокрема і середньовічну скрипку (фідель).

Про якусь скрипку згадано у документі, що був поданий до Луцького гродського суду 16 травня 1599 року від імені слуги князя Костянтина Острозького, намісника крупського маєтку Стефана Брезинського (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 55, арк. 435-437)¹. У гурті лялькарів, які виступали у сусідньому селі, після Великодня, перебував Омелько Щесник, який грав на «скрипиці».

Дуда. У відомій скарзі луцького та острозького православного єпископа Кирила Терлецького на луцького старосту Олександра Семашка від 24 квітня 1591 року йдеться про те, що останній, на Великдень, перешкоджав відправляти богослужіння в соборній церкві Івана Богослова. Він сів в компанії слуг у церкві і «завів» музику та танці. Біля одних дверей розмістились староста зі своїми слугами, а біля інших – музиканти з дудами та іншими музичними інструментами: «а другие рекфалы, дудами и иными музыками заступають» (Архивъ... 1859, с. 295).

Іл. 5. Зображення лютнеподібних цитар (Cither), 1619 рік. Музично-теоретичний трактат «Aller musikalischen alten und neuen...» 1619 року Міхаеля Преторіуса (Praetorii 1619, s. A 5)

¹ Детальніше про цей документ йтиметься в останньому розділі.

У вже згадуваному документі зі скаргою Міхала Мишки-Варковського на віленського тивуна, кам'янецького старосту Яна Паца про напад 12 жовтня 1595 року останнього зі своїми слугами на підданих скаржника, під час поїздки на ярмарок, серед інших речей музиканта-дударя пограбовано «*дуду, которая стала копы грошей литовъскою*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 48, арк. 700 зв.).

Найпевніше, у цих згадках під словом «дуда» мається на увазі волинка.

Труби та смик. У ряді документів з теренів Волині згадуються й інші гравці на аерофонах. Найстарша така згадка, про яку вже йшлося вище, датується 20 лютого 1571 року. По смерті князя Лева Сангушка Коширського було складено перелік слуг, серед яких зазначено трубача Януша із трубою: «*Янушу трубачу труба*» (ANK AS, Рєкорісу, № 24, 1).

11 жовтня 1600 року було записано свідчення возного про огляд тілесних ушкоджень служебника Войтеха Витвинського Станіслава Бобовського, якого напередодні, 16 вересня, побили і пограбували скриголовські піддані Миколая Ясеницького. Згідно цього свідчення, у постраждалого були відібрані гроші та речі, серед яких згадуються два музичних інструменти: «*смык за гршей дванадцать, трубу мысливскую за таляр, оборвали*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 61, арк. 70 зв.). Перший інструмент очевидно хордофон, але, за браком додаткових відомостей, складно однозначно стверджувати, який саме це інструмент. Можливо, тут мається на увазі наявність смичка, або ж струни за яку можна смикати. Єдине, що можна з впевненістю стверджувати – цей інструмент був дешевим і невибагливим. А от другий – це мисливська труба, або навіть ріг, який був значно дорожчим за смик і коштував таляр.

7 лютого 1605 року у Луцькі гродські книги було вписано тестамент (заповіт) пана Міхала Габрияловича Свяцького, слуги київського воєводи князя Василя-Костянтина Острозького, де в розпорядженнях небіжчика про майно, серед іншого, згадується «*труба рокговая оправная*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 367).

Бубон (барабан). 29 травня 1601 року у Луцькі гродські книги було внесено визнання волинського возного Криштофа Щуки зі звинуваченням Каспара (ромської народності) в тому, що він викрав свого сина Криштофа зі служби київського каштеляна Івана Чаплича Шпановського та втік до містечка Райгород. У документі йдеться, що в домі київського каштеляна хлопця навчили читати, писати і грати на бубнах: «*его научно читати и писати и на бубнах бити*» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 62, арк. 408 зв.-409). Який саме мембранофон ховається за словом «бубни» не відомо, адже тут міг бути як власне бубен у сучасному розумінні слова, так і будь-який інший інструмент із мембранофонів, як то барабан, литаври тощо.

Дримба (варган). До нашого дослідження вдалося залучити й археологічні джерела. Так, на околиці сучасного села Дорогобуж Гощанського району Рівненської області під час розкопок житла, з явними ознаками слідів пожежі, була знайдена дримба (варган) (Іл. 6) (Войтюк 2018, с. 112). Предмет виготовлений із ромбовидного у перетині стрижня, кінці якого плавно звужуються. У місці згину помітні залишки пластинки, з якої був виготовлений язичок. Дослідники датували знахідку за супутніми матеріалами. Поруч із дримбою були знайдені два дводенарії Сигізмунда II Августа 1566 року емісії. Особливість цих монет – їх добра збереженість, що могло б свідчити про нетривале перебування в обігу. Гіпотетично можна визначити приблизний час цієї пожежі, адже збереглися писемні свідчення, що протягом 1577 та 1578 років татарськими нападами було спустошено ряд населених пунктів у володіння князів Острозьких, серед яких був і Дорогобуж. Таким чином, існують підстави вважати, що дримбу було виготовлено щонайпізніше у 1570-х роках.

Музика в танцях та волочечному обряді

Ще два явища культури Волині, частиною яких була музика, винесені нами в окремий розділ. Мова про танці та волочечний обряд. Кожне з явищ представлено у свідченнях з кількох актових документів, а також фрагментами з полемічних творів Івана Вишенського.

Танці. Найдавнішу згадку про танці на Волині отримуємо із судової справи житомирського старости князя Романа Федоровича Сангушковича з Михайлом Мишкою Варковським про відмову останнім видати на суд Валента Желеха, якого звинуватили у вбивстві князя Ярослава Сангушковича. Документ датується 24 листопада 1564 року та розкриває подробиці перебігу трагічних подій. В будинку княгині, дружини Матвія Васильовича Четвертинського, у Яровицькому передмісті міста Луцьк, на «бесіді», тобто на світській зустрічі, відбувалися танці, під час яких танцював і князь Ярослав, і Валента Желех: «князь Ярославъ таньцовал, а гаркабуз при себе за поесомъ маючи... Тамъ жо, дей, в таньцу Желехови, кгда онь таньцоваль, велель князь Ярославъ выростьку своему по трикроть ногу заставовать» (Мянжынські 2006, с. 119). Саме щодо останнього князь задумав неприємність і намовив свого слугу підлітка підставити йому ногу, аби той упав. Зрештою, ображений Желех підстеріг та вбив князя Ярослава.

Про танці на Волині, при чому в негативному сенсі, дізнаємося з духовного заповіту

Іл. 6. Дримба (варган) з розкопок у Дорогобужі, приблизно 1570-ті роки. Фото надане Олексієм Войтюком.

Василя Загоровського, брацлавського каштеляна та володимирського городничого, який був складений 14 липня 1577 року та вписаний до актових книг Володимирського гродського уряду 10 серпня 1579 року. Тут танці фігурували в одному ряду з такими осудними християнською мораллю діяннями, як чародійство, ворожіння, ігри: «танцами, играми, прохожками пустошными, чародействы, ворожками и иншими, Богу противныни» (Архивъ... 1859, с. 76).

У вже згадуваній скарзі від 24 квітня 1591 року луцького та острозького єпископа Кирила Терлецького стверджується, що луцький староста Олександр Семашко «заводив» у церковних притворах музику та танці і наказав гайдукам стріляти в соборній церкві: «въ притворехъ церковныхъ седѣль, танци и иншии игри, собе ку воли, мѣль» (Архивъ... 1859, с. 292).

Цінну інформацію про танці знаходимо у скарзі урядника владики Гедеона Балабана Юрія Гладкого на дії князя Станіслава Станіславовича Воронецького. Так, останній з помічниками та слугами 18 травня 1594 року у селі Боголюбє, начебто, вломилися в дім місцевого орендаря Федора, і, не знайшовши господаря, вчинили погром. Зокрема, нападники познущалися з челядниці Ганни: князь «казал ее бити, гайдука скакати и пивом очи заливати» (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 45, арк. 586). Отже, ця згадка дає не лише назву й зараз відомого народного танцю, але й скупі розкриває характер рухів для його виконання.

Ще одне свідчення про танці пов'язане з корчмою. Зокрема, у «Посланні до Домінікії» (1605) Івана Вишенського в одному смисловому ряді згадані «корчмар» та «танцоводець»: «днесь корчмар и танцоводец, а заутра богослов и народоводец...» (Українська... 1988, с. 372).

Волочібний обряд. Дослідники наполягають, що волочібний обряд був властивий виключно білорусам, хоча великодня обрядовість була притаманна усім східним слов'янам (Соколова с. 123-124). Проте з актових джерел та літературних творів Івана Вишенського стає зрозумілим, що волочібний обряд у XVI столітті був поширений і на Волині. Характерними атрибутами обряду, згідно із актовими документами, були лялькові вистави, які влаштовувалися простими мешканцями і супроводжувалися грою, щонайменше, на одному музичному інструменті.

Так, згідно скарги серницького урядника Яна Яребинського, у середу, 30 березня 1562 року (очевидно після Великодня) 10 селян з села Серники, піддані князя Миколая Збараського, прийшли з ляльками до маєтку дружини Івана Чаплича Шпановського у село Миловші: *«люди серницький ходили с куклами»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 4, арк. 60). Однак, в результаті конфлікту місцеві жителі на чолі з урядником Халецьким поранили та пограбували кількох учасників гурту, чії імена задокументовано: *«Панаса Макаровича, Андрейца Кочана, Конаша Виноградника и Климка а Миша Германовича»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 4, арк. 60). Підкреслимо, що лялькарями були пересічні селяни, які мандрували у сусіднє село.

Про «кукольників» йдеться й у скарзі дубенського урядника Гнівоша Вороновича, що була внесена у Луцьку замкову книгу 23 квітня 1563 року. За його свідченням 14 підданих князя Василя Костянтина Острозького з села Іванне 16 квітня у п'ятницю на великоденному тижні ходили з ляльками до міста Муравиця: *«куколников людей князя его млсти иванчицких чотырнадцати чоловеков»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 5, арк. 61 зв.). З невідомих нам причин на міській вулиці на них напали дорогостайські піддані Миколая Кухмистровича, і в результаті бійки «кукольники» сильно постраждали: *«с которого, дей, збитя оден человек на мя Исая Максимович того ж дня у пятницу сконал, а шест на смертелной постеле лежат, который дей не могут бытии живы...»*. Подаються й імена пораниених: *«Грицко, зять Мартина, Ленарт, Юско Стецевич, Антон, Грицко Пашкович та Сенец Войтович»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 5, арк. 62).

У третьому джерелі зазначено, що «кукольників» супроводжував щонайменше один музикант (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 55, арк. 434зв. - 437). Цей документ був поданий до Луцького гродського суду 16 травня 1599 року від імені Стефана Брезинського – намісника крупського маєтку, слуги князя Костянтина Острозького. У скарзі зазначалося, що у Світлий Понеділок, який припадав на 19 квітня 1599 року, піддані князя Костянтина Острозького із села П'яне, згідно із давнім звичаєм ходили з ляльками: *«водле звичаю своего стародавнього»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 55, арк. 435). Перебуваючи того дня у селі Свищів, вони були в домі місцевого шляхтича Тимофія Свищовського, який *«перед собою имъ кграти казавши и с тое кгры ихъ утешившися»* (ЦДІАК, ф. 25, оп. 1, спр. 55, арк. 435). Утім, шляхтич раптово розгнівався на запрошених лялькарів. У результаті він разом зі слугами та підданими жорстоко побили та пограбували гостей. Загалом лялькарів було 15 чоловік, зокрема Петро, швець за фахом, якого обрали старшим у товаристві. Він, до речі, на відміну від інших акторів, був мешканцем Свищова. Окремої уваги вартий Омелько Щесник, «скрипник» – ймовірно єдиний зі згаданого гурту, який грав на музичному інструменті. Його названо власником скрипки, яка була відібрана Тимофієм Свищовським. Цікаво, що йому також належали захоплені під час інциденту ляльки. Вони коштували за тодішніми цінами досить дорого – 20 злотих. Про інших учасників гурту відомо лише імена, кількість та вартість відібраного у них майна – Кондрат Будинич, Кузьма Іванович, Грицко Полумацкович, Івашко Шимкович, Карп Євхимович, Грицко Івашкович, Ігнат Кондратович, Миц, Тимош Михайлевич, Федір Проценя, Хведко Лойко, Гуц Жданович та Макон Тарасович. Опис пограбованих речей засвідчує, що актори не були жебраками. Вони мали добрий одяг – тут згадуються жупани, саф'янове взуття, шапка підшита лисячим хутром тощо. Дехто з лялькарів мав при собі гроші – від одної до п'яти кіп литовських

грошів (2,5-12,5 злотих). У акторів-аматорів було відібрано лише готівкових коштів на суму 24 кіп литовських грошів (60 злотих). Цікаво, що лялькарі були добре озброєними. Всього під час конфлікту у Свищові в акторів було відібрано п'ять шабель, два пулгаки, коротку рушницю, сагайдак з луком і стрілами, два чекани і один корд. Зрештою, масив актового матеріалу свідчить, що одяг з імпортних тканин та зброя були поширеними та звичними елементами селянського повсякдення (Безпалько 2015, с. 11-13).

Про обряд волочіння з негативною конотацією також коротко згадував Іван Вишенський у творі «Книжка...» (близько 1600 року). Це дійство порівнюється з «диявольським сміхом та наругою» і, очевидно, протиставляється правильному, з релігійної точки зору, образу життя: *«Волочѣльное по воскресении з мѣст и з сѣл выволокши, утопѣте; не хочет бо Христос при своем воскресении славном того смѣху и руганя диявольского имѣти»* (Українська... 1988, с. 332). Також, зі слів автора можна зробити висновок, що волочіння було масово поширеним явищем і у містах, і у селах.

Висновки

На противагу усталеним міфам, масив зібраних джерел переконливо свідчить, що на Волині у середині XVI – на початку XVII століть музичне життя вирувало повною мірою. Хоча наявні документи не здатні відтворити цілої картини, проте вони відкривають типові та специфічні сюжети з музичного повсякдення. Зокрема, стає відомо про існування в містах, містечках і селищах десятків професійних музикантів, які мусили сплачувати податки центральній владі. Проте професійні музиканти не були організовані у спеціальні музичні цехи, чи братства, як це відбувалося у XVII-XVIII століттях. Про десятки музикантів стає відомо з прізвищ, які надавалися за професійною ознакою їхніх власників. Окрім професійних міських та сільських музикантів з історичних документів стає відомо про військових музикантів, католицьких органістів та канторів-юдеїв. Ще одним результатом дослідження стало виокремлення різних назв для позначення професійних музикантів, а також суміжних професій (Таблиця 2). Окремим пластом у дослідженні музичного повсякдення виступають музичні інструменти, які належали непрофесійним музикантам. Їхніми власниками чи користувачами були селяни та міщани, шляхтичі, пани та слуги й служебники, дорослі й діти (дитина шляхтича). Інколи в однієї особи згадується два різних інструменти (Таблиця 3). Серед згадок цих інструментів найчастіше фігурує кобза, при чому часто зазначалося її турецьке походження. Кілька разів зустрічаються згадки про лютні. До рідкісних випадків слід зарахувати наявність дорогої італійської скрипки. У випадках із трубами та дудами маємо справу виключно із професійними музикантами та слугами. По одному разу маємо справу зі згадкою бубна (барабана) та археологічною знахідкою дримби (варгана). Невід'ємною частиною музичного повсякдення були танці, про що збереглося кілька свідчень. Цілковито несподіваним результатом дослідження стало виявлення ряду документів, що засвідчують практикування на Волині волоченого обряду, який відбувався одразу після Великодня, хоча раніше укорінилася думка, що він був властивий виключно білорусам. Характерними атрибутами обряду були лялькові вистави, які влаштовувалися пересічними мешканцями і виконувалися під акомпанемент музичного інструменту.

Головними здобутками у роботі з корпусом історичних джерел стало логічне сепарування документів з музичною тематикою, їхнє структурування та професійне вписування у музикологічний контекст. Залучений багатий джерельний матеріал та широке коло піднятих тем дають усі можливості цій роботі претендувати не лише на статус новаторської, а й стати зразковою для подальших досліджень у царині музичного повсякдення інших українських теренів ранньомодерного часу.

Таблиця 1. Музиканти на Волині за реєстром вибирання поборового податку 1583 року.

№ п.п.	Населений пункт	Музиканти		Цитування мовою документа
		Спеціалізація	К-сть	
	Луцький повіт			
1	Клевань, м-ко	Скоморох	3	Od skomrochow 3 po gr. 30
2	Дорогосин, село	Дудар	1	1 dudarz
3	Сокол, м-ко	Дудар	2	Z dudarzow 2 po gr. 24
4	Олика, місто	Дудар	4	Z dudarzow 4 po gr. 24
5	Луцьк, місто	Скрипка	5	Od skrzypkow 5 po fl. 1
	Володимирський повіт			
6	Турийськ, м-ко	Дудар	2	Z duarzew 2
7	Несухойжі, м-ко	Дудар	1	Z dudarza 1
8	Володимир, місто	Скрипка	3	Skrzypkow 3
	Кременецький повіт			
9	Новий Збараж, м-ко	Скоморох	4	Skomorochow 4
10	Янушполь (Ямпіль?), м-ко	Дудар	1	Z dudarza 2
11	Святець, село	Дудар	1	Dudarz 1
12	Волочиське, м-ко	Скоморох	2	Skomorochow 2
13	Костянтинів, м-ко	Дудар	3	Z dudarzow 3
14	Черняхів, м-ко	Скоморох	1	Z skomrocha 1
15	Красилів, м-ко	Дудар	1	Z dudarza 1
16	Полонне, м-ко	Дудар	1	Z dudarza 1
17	Кордишів, село	Дудар	1	1 dudarz
18	Лепесівка, село	Дудар	1	1 dudarz
19	Довгалівка, село	Дудар	1	1 dudarz
20	Остропіль, м-ко	Дудар	2	Z duarzew 2
21	Лабунь, м-ко	Дудар	1	1 dudarz
22	Кременець, місто	Дудар	1	Dudarz 1

Таблиця 2. Назви музикантів та пов'язаних із музикою професій.

Рік згадки	Назви музикантів	Місце побутування
1552, 1582, 1602-03	Органісти	м. Луцьк
1550-70	Дудки, скрипки, фуярники, трубачі, сурмачі, пищальники, шамайники, органісти, регалісти, інструментисти, бубнисти, ігриці, скоморохи, машкарники	Волинь, Поділля
1563	Кукольники	с. Іванне, м. Муравиця
1565	Медведники, дудники, скрипки, трубачі, музики	ВКЛ
1566	Медведники, скрипки, гудки	Київський повіт
1566	Медведники, дудники, скрипки, гудки	Житомирський повіт
1571	Пищики, трубач	-

1572-73	Трубач, сурмач	м. Заслав
1579	Трубачі	с. Хмільв Болоховичі
1580	Дударі, скоморохи	м. Луцьк
1583	Скрипки, дударі, скоморохи	Волинське воєводство
1592, 1599	Кантори	м. Луцьк
1601	Сурмач	-
1602	Трубач	м. Луцьк
1602	Трубач	с. Божів

Таблиця 3. Музичні інструменти.

Рік згадки	Назви інструментів	Місце побутування	Вартість	Соціальне становище власника (користувача)
	Хордофони			
1562	Кобза турецька	с. Несвіч	-	шляхтич
	Квінтарна (лютня)	с. Несвіч	-	шляхтич
1570	Кобза	Київщина, м. Луцьк	-	шляхтич
1580	Лютня	с. Підбереззя	6 старих талярів	шляхтич
	Кобза турецька	с. Підбереззя	1 литовська копа	шляхтич
1582	Кобза	с. Романів	12 грошів	селянин-коваль
1593	Кобза	м. Луцьк	1 червоний золотий	слуга
1593	Скрипица влоська	с. Омеляна	4 червоних золотих	шляхтич
1597	Кобза	м. Кременець	1 таляр	міщанин-гончар
1597	Цитара (лютня)	с. Почапки	-	шляхтич
1598	Кобза «позолотиста»	м. Свинюхи, м. Володимир	-	міщанин, дитина шляхтича
1599	Скрипица	с. П'яне	-	селянин
1600	Смик	-	12 грошів	шляхтич-слуга
1600	Кобза	с. Букойма	24 гроші	шляхтич
1605	Кобза турецька, «перловою матицею озасажона»	м. Луцьк	12 золотих	шляхтич
	Аерофони			
1571	Труба	-	-	слуга-трубач
1591	Дуда	м. Луцьк	-	музикант
1595	Дуда	с. Варковичі	1 копа литовських грошів	селянин-музикант
1600	Труба мисливська	-	1 таляр	шляхтич-слуга
1605	Труба «рогова»	м. Луцьк	-	шляхтич-слуга
	Ідіофони			
1601	Бубон (барабан)	-	-	учень-слуга

Список джерел та літератури

- AGRICOLA, M., 1542, *Musica instrume[n]talis deudsch jnn welcher begriffen ist: wie man nach dem gesange auff mancherley Pfeiffen lernen sol, Auch wie auff die Orgel, Harffen, Lauten, Geigen, vnd allerley Instrumenten vnd Seitenspiel, nach der rechtgegründten Tabelthur sey abzusetzen*. Wittemberg.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział na Wawelu. Archiwum Sanguszków (ANK AS). Rękopisy, № 24.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział na Wawelu. Archiwum Sanguszków (ANK AS). Rękopisy, № 27, s. 184-185.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział na Wawelu. Archiwum Sanguszków (ANK AS). Rękopisy, № 27, s. 185-186.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział na Wawelu. Archiwum Sanguszków (ANK AS). Rękopisy, № 27, s. 186.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział na Wawelu. Archiwum Sanguszków (ANK AS). Rękopisy, № 27, s. 277-280.
- BEYAZIT, M., 2014, Aizanoi Antik Kentinde Bulunan Graffitilerde Kopuz ve Asiklar, *Sanat Tarihi Dergisi (Journal of Art History)*, XXIII, 1, 83-119.
- ENGEL, J. C., 1797, *Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer*. Halle.
- JABŁONOWSKI, A. (Ed.), 1889, *Zróżdła dziejowe. T. XIX. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VIII. Ziemie ruskie. Wołyń i Podole*. Warszawa.
- PAWIŃSKI, A. (Ed.), 1886, *Zróżdła dziejowe. T. XIV. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. III. Małopolska*. Warszawa.
- PRAETORII, M., 1619, *Syntagmatis musici. Tomus Secundus de Organographia. Darinen Aller Musicalischen Alten und Newen... Instrumenten Nomenklatur...*, Wolfenbüttel.
- SOYDAŞ, M. E., 2017, Evaluating Different Sources for the Reconstruction of an Extinct Instrument: The Turkish kopuz. *Historical Sources of Ethnomusicology in Contemporary Debate*, 156-169.
- VIRDUNG, S., 1511, *Musica getutscht und außgezogen durch Sebastianus Virdung, Priester von Amberg verdruckt, um alles Gesang aus den Noten in die Tabulaturen dieser benannten dreye Instrumente der orgeln, der Lauten und der Flöten transferieren zu lernen kürzlich gemacht*. Basel.
- 1910, *Archiwum XX. Sanguszków w Sławucie (Dyplomatariusz gałęzi niesuchojeżskiej T. II). T. VII: 1554-1572*. Lwów.
- АТАМАНЕНКО, В., 2007 (а), Інвентар Кременецького староства 1548 року, *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Історичні науки», 8, 8-36.
- АТАМАНЕНКО, В., 2007 (b), Свідчення описово-статистичних джерел про населення Луцька в другій половині XVI – першій половині XVII ст., *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Луцька міська громада: історія, традиції, люди*. 26, 48-54.
- АТАМАНЕНКО, В., 2010, Описи волинських маєтків князів Чорторійських XVI ст., *Минуле і сучасне Волині і Полісся: Луцьк в історії Волині та України. Науковий збірник*. 35, 71-82.
- АТАМАНЕНКО, В., 2015, Описово-статистичні джерела до історії населення Володимира другої половини XVI – першої половини XVII ст., *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Місто*

- Володимир-Волинський та Побужжя у світовій та українській історії. Успенський собор в історії міста Володимира-Волинського та України. Науковий збірник.* 55, 95-106.
- БАРАНОВИЧ, О., 1930, *Залюднення України перед Хмельниччиною. I. Волинське воєводство. Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст.* Київ.
- БЕЗПАЛЬКО, В. та ін. (Упоряд.), 2014, *Українське повсякдення ранньомодерної доби: збірник документів. Вип. 1: Волинь XVI ст.,* Київ: "Фенікс".
- БЕЗПАЛЬКО, В., 2015, Деякі факти про матеріальний вимір селянського повсякдення (за документами Волині кінця XVI – початку XVII ст.), *Пам'ятки*, 15–16, 11–21.
- ВОЙТЮК, О., 2018, Дослідження монастирського села XVI ст. біля Успенської церкви у с. Дорогобуж на Рівненщині, *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею.* XVI, 109-113.
- ГОРДІЙЧУК, М. (Голова ред. колегії), 1989, *Історія української музики. В шести томах. Том 1. Від найдавніших часів до середини XIX ст.,* К.: Наукова думка.
- ГРИНІВ, Є. та ін. (Упоряд.), 1988, *Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – початок XVII ст.): Зб. док. і матеріалів.* Київ: Наукова думка.
- ДОВБИЩЕНКО, М. та КУЗЬМІНСЬКИЙ, І., 2018, Нові документи з історії театрального та музичного мистецтва Волині (кінець XVI - початок XVII століть), *Мистецтвознавчі записки*, 33, 209-215.
- КОРНІЙ, Л., 1996, *Історія української музики: у 3 частинах. Ч. 1.* Київ, Харків, Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць.
- КРОВИЦЬКА, О., 2002, *Назви осіб в українській мовній традиції XVI-XVIII ст. Семантика і словотвір.* Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.
- МОЙСІЄНКО, В. та ПОЛІЩУК, В., 2013, *Луцька замкова книга 1560-1561 рр.* Луцьк.
- МЯНЖЫНСКІ, В. (Падрыхтаваў), 2006, *Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга 46. 1562-1565. Кніга запісаў 46 (копія канца XVI ст.),* Мінск: БелЭн.
- НІМЧУК, В. (Упоряд.), 1961, *Лексикон словенороський Памви Беринди,* Київ.
- ПОЛІЩУК, В., 2007, *Князі Масальські на Волині у XVI ст. за документами Державного історичного архіву Литви (руська титулована знать у просторі Великого Князівства Литовського).* Київ.
- СМОЛІЙ, В. (Ред.), 2001, *Історія української культури: у п'яти томах. Т. 2. Українська культура XIII - першої половини XVII століття.* К.: Наукова думка.
- ЦАЛАЙ-ЯКИМЕНКО, О. та ЯСИНОВСЬКИЙ, Ю., 1995, *Музичне мистецтво давнього Острога, Острозька давнина*, 1, 74-89.
- 1859, *Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый временною комиссією для разбора древнихъ актовъ, высочайше учрежденною при Кіевскомъ Военномъ, Подольскомъ и Волинскомъ Генераль-Губернаторѣ. Акты, относящіеся къ исторіи православной церкви въ Югозападной Россіи. Часть первая. Томъ первый.* Кіевъ.
- 1886, *Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый комиссією для разбора древнихъ актовъ, состоящей при Кіевскомъ, Подольскомъ, Волинскомъ Генераль-Губернаторѣ. Акты о заселеніи Юго-Западной Россіи. Часть VII. Том I.* Кіевъ.

1890, *Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый временною комиссіею для разбора древнихъ актовъ, состоящей при Кіевскомъ, Подольскомъ и Волинскомъ Генераль-Губернаторѣ. Акты о заселеніи юго-западной Россіи. Часть седьмая. Томъ II.* Кіевъ.

1914, *Литовская Метрика. Отдѣлы первый-второй. Часть третья: Книги Публичныхъ дѣлъ. Томъ первый.* Юрьевъ.

1988, *Українська література XIV-XVI ст.* Київ: Наукова думка.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 4, арк. 159–161.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 5, арк. 61 зв.–62.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 12, арк. 150–150 зв.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 21, арк. 156 зв.–159.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 26, арк. 24–24 зв.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 26, арк. 126 зв.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 26, арк. 1041 зв.–1047.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 26, арк. 1054 зв.–1056

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 43, арк. 112 зв.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 44, арк. 198–198 зв.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 45, арк. 585 зв.–588.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 48, арк. 699 зв.–701.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 50, арк. 628 зв.–635.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 55, арк. 435–437.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 56, арк. 488–492.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 61, арк. 70–71.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 62, арк. 343 зв.–344.

Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 62, арк. 378.

- Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 62, арк. 408 зв.–409.
- Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 62, арк. 610–611 зв.
- Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 65, арк. 305 зв.–306.
- Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 67, арк. 906 зв.–907.
- Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 70, арк. 177–180.
- Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 70, арк. 180–182 зв.
- Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 203–203 зв.
- Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 367.
- Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 73, арк. 113 зв.–115.
- Центральний державний історичний архів України у Києві (ЦДІАК України), ф. 28, оп. 1, спр. 12, арк. 260–261.

References

- AGRICOLA, M., 1542, *Musica instrume[n]talis deudsch jnn welcher begriffen ist: wie man nach dem gesange auff mancherley Pfeiffen lernen sol, Auch wie auff die Orgel, Harfffen, Lauten, Geigen, vnd allerley Instrumenten vnd Seitenspiel, nach der rechtgegründten Tabelthur sey abzusetzen*. Wittemberg.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział na Wawelu. Archiwum Sanguszków (ANK AS). Rękopisy, № 24.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział na Wawelu. Archiwum Sanguszków (ANK AS). Rękopisy, № 27, s. 184-185.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział na Wawelu. Archiwum Sanguszków (ANK AS). Rękopisy, № 27, s. 185-186.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział na Wawelu. Archiwum Sanguszków (ANK AS). Rękopisy, № 27, s. 186.
- Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział na Wawelu. Archiwum Sanguszków (ANK AS). Rękopisy, № 27, s. 277-280.
- BEYAZIT, M., 2014, Aizanoi Antik Kentinde Bulunan Graffitilerde Kopuz ve Asiklar, *Sanat Tarihi Dergisi (Journal of Art History)*, XXIII, 1, 83-119.
- ENGEL, J. C., 1797, *Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer*. Halle.
- JABŁONOWSKI, A. (Ed.), 1889, *Zródła dziejowe. T. XIX. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VIII. Ziemie ruskie. Wołyń i Podole*. Warszawa.

- PAWIŃSKI, A. (Ed.), 1886, *Zróżdła dziejowe. T. XIV. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. III. Małopolska*. Warszawa.
- PRAETORII, M., 1619, *Syntagmatis musici. Tomus Secundus de Organographia. Darinen Aller Musicalischen Alten und Newen... Instrumenten Nomenklatur...*, Wolfenbüttel.
- SOYDAŞ, M. E., 2017, Evaluating Different Sources for the Reconstruction of an Extinct Instrument: The Turkish kopuz. *Historical Sources of Ethnomusicology in Contemporary Debate*, 156-169.
- VIRDUNG, S., 1511, *Musica getutscht und außgezogen durch Sebastianus Virdung, Priester von Amberg verdruckt, um alles Gesang aus den Noten in die Tabulaturen dieser benannten dreye Instrumente der orgeln, der Lauten und der Flöten transferieren zu lernen kürzlich gemacht*. Basel.
- ATAMANENKO, V., 2007 (a), Inventar Kremenetskoho starostva 1548 roku [Inventory of Kremenets Starostwo 1548], *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seriiia «Istorychni nauky», 8, 8-36.
- ATAMANENKO, V., 2007 (b), Svidchennia opysovo-statystychnykh dzherel pro naselennia Lutska v druhi polovyni XVI – pershii polovyni XVII st. [Testimony of descriptive-statistical sources about the population of Lutsk in the second half of the 16th - the first half of the 17th century], *Mynule i suchasne Volyni ta Polissia. Lutska miska hromada: istoriia, tradytsii, liudy*, 26, 48-54.
- ATAMANENKO, V., 2010, Opysy volynskykh maietkiv kniaziv Chortoryiskykh XVI st. [Descriptions of the Volhynia estates of the princes of the Czartoryski 16th centuries], *Mynule i suchasne Volyni i Polissia: Lutsk v istorii Volyni ta Ukrainy. Naukovyi zbirnyk*, 35, 71-82.
- ATAMANENKO, V., 2015, Opysovo-statystychni dzherela do istorii naselennia Volodymyra druhoi polovyny XVI – pershoi polovyny XVII st. [Descriptive and statistical sources to the history of Volodymyr's population of the second half of the 16th - the first half of the 17th century], *Mynule i suchasne Volyni ta Polissia. Misto Volodymyr-Volynskyy ta Pobuzhzhia u svitovii ta ukrainskii istorii. Uspenskyi sobor v istorii mista Volodymyra-Volynskoho ta Ukrainy. Naukovyi zbirnyk*, 55, 95-106.
- BARANOVYCH, O., 1930, *Zaliudnennia Ukrainy pered Khmelnychchynoiu. I. Volynske voievodstvo. Zaliudnennia Volynskoho voievodstva v pershii polovyni XVII st.* [Ukraine's settlement before Khmelnytsky Uprising. I. Volhynian Voivodeship. Settlement of the Volhynian Voivodeship in the first half of the 17th century]. Kyiv.
- BEZPALKO, V. et al. (Ed.), 2014, *Ukrainske povsiakdennia rannomodernoï doby: zbirnyk dokumentiv. Vyp. 1: Volyn XVI st.* [Ukrainian everyday life of the early modern period: a collection of documents. Issue 1: Volhynia 16th century]. Kyiv: "Feniks".
- BEZPALKO, V., 2015, Deiaki fakty pro materialnyi vymir selianskoho povsiakdennia (za dokumentamy Volyni kintsia XVI – pochatku XVII st.) [Some facts about the material dimension of the peasant's everyday life (according to Volhynia documents of the end of the 16th - early 17th centuries)], *Pamiatky*, 15–16, 11–21.
- HORDIICHUK, M. (Ed.), 1989, *Istoriia ukrainskoi muzyky. V shesty tomakh. Tom 1. Vid naidavnishykh chasiv do seredyny XIX st.* [History of Ukrainian music. In six volumes. Volume 1. From ancient times to the middle of the 19th century], K.: Naukova dumka.
- HRYNIV, Ye. et al. (Ed.), 1988, *Borotba Pivdenno-Zakhidnoi Rusi i Ukrainy proty ekspansii Vatikanu ta unii (X – pochatok XVII st.): Zb. dok. i materialiv* [Fighting Southwest Rus' and Ukraine against the expansion of Vatican and the Union (10 - the beginning of the 17th century): Collection of documents and materials]. Kyiv: Naukova dumka.

- DOVBYSHCHENKO, M. et KUZMINSKYI, I., 2018, Novi dokumenty z istorii teatralnoho ta muzychnoho mystetstva Volyni (kinets XVI - pochatok XVII stolit) [New documents to the history of theatrical and musical art of Volhynia (end of the 16th - the beginning of the 17th centuries)], *Mystetstvoznavchi zapysky*, 33, 209-215.
- KORNII, L., 1996, *Istoriia ukrainskoi muzyky: u 3 chastynakh. Ch. 1* [History of Ukrainian music: in 3 parts. Part 1]. Kyiv, Kharkiv, New-York: Vydavnytstvo M. P. Kots.
- KROVYTSKA, O., 2002, *Nazvy osib v ukrainskii movnii tradytsiy XVI-XVIII st. Semantyka i slovotvir* [Names of persons in the Ukrainian linguistic tradition of the 16th-18th centuries. Semantics and word formation]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy.
- MOISIENKO, V. et POLISHCHUK, V., 2013, *Lutska zamkova knyha 1560-1561 rr.* [Lutsk Castle Book 1560-1561 years]. Lutsk.
- MJANZHYNski, V. (Ed), 2006, *Mjetryka VJalikaga KnJastva Litovskaga. Kniga 46. 1562-1565. Kniga zapisaw 46 (kopija kanca XVI st.)* [The metric of the Grand Duchy of Lithuania. Book 46. 1562-1565. Book entries 46 (a copy of the end of the 16th century)], Minsk: BjelEn.
- NIMCHUK, V. (Ed.), 1961, *Leksykon slovenoroskyi Pamvy Beryndy* [Lexicon of Slavenorussian of Pamwo Berynda]. Kyiv.
- POLISHCHUK, V., 2007, *Kniazzi Masalski na Volyni u XVI st. za dokumentamy Derzhavnoho istorychnoho arkhivu Lytvy (ruska tytulovana znat u prostori Velykoho Kniazivstva Lytovskoho)* [Princes Massalski in Volhynia in the 16th century on the documents of the State Historical Archives of Lithuania (Ruthenian titled knight in the space of the Grand Duchy of Lithuania)]. Kyiv.
- SMOLII, V. (Ed.), 2001, *Istoriia ukrainskoi kultury: u piaty tomakh. T. 2. Ukrainska kultura XIII - pershoi polovyny XVII stolittia* [History of Ukrainian culture: in five volumes. V. 2. Ukrainian culture of the 13th - the first half of the 17th century]. K.: Naukova dumka.
- TSALAI-YAKYMENKO, O. et YASYNOVSKYI, Yu., 1995, *Muzychne mystetstvo davnoho Ostroha* [Musical art of the ancient Ostroh], *Ostrozka davnyna*, 1, 74-89.
- VOITIUK, O., 2018, *Doslidzhennia monastyrskoho sela XVI st. bilia Uspenskoj tserkvy u s. Dorohobuzh na Rivnenshchyni* [Research of the monastery village of the 16th century near the Assumption Church in the village Dorogobuzh in the Rivne Oblast], *Naukovi zapysky Rivnenskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu*. XVI, 109-113.
- 1859, *Arkhiv Yugozapadnoy Rossii, izdavayemyy vremennoy kommissieyu dlya razbora drevnikh aktov, vysochayshe uchrezhdennoy pri Kievskom Voyennom, Podolskom i Volynskom General-Gubernatore. Akty, otnosyashchiesya k istorii pravoslavnoy tserkvi v Yugozapadnoy Rossii. Chast pervaya. Tom pervyy* [The archive of South-Western Russia, published by the temporary commission for the analysis of ancient acts, established in the Kiev Military, Podolia and Volhynia Governor-General. Acts relating to the history of the Orthodox Church in South-Western Russia. Part 1. Volume 1]. Kiev.
- 1886, *Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii izdavayemyy komissieyu dlya razbora drevnikh aktov sostoyashchey pri Kievskom, Podolskom, Volynskom General-Gubernatore. Akty o zaselenii Yugo-Zapadnoy Rossii. Chast VII. Tom I* [The archive of South-Western Russia, published by the temporary commission for the analysis of ancient acts, established in the Kiev, Podolia and Volhynia Governor-General. Acts on the settlement of south-western Russia. Part 7. Volume 1]. Kiev.

- 1890, *Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavayemyy vremennoyu kommissieyu dlya razbora drevnikh aktov, sostoyashchey pri Kievskom, Podolskom i Volynskom General-Gubernatore. Akty o zaselenii Yugo-Zapadnoy Rossii. Chast sedmaya. Tom II* [The archive of South-Western Russia, published by the temporary commission for the analysis of ancient acts, established in the Kiev, Podolia and Volhynia Governor-General. Acts on the settlement of south-western Russia. Part 1. Volume 2]. Kiev. 1910, *Archiwum XX. Sanguszków w Sławucie (Dyplomatariusz gałęzi niesuchojeżskiej T. II). T. VII: 1554-1572*. Lwów.
- 1914, *Litovskaya Metrika. Otdely pervyy-vtoroy. Chast tretaya: Knigi Publichnyh del. Tom pervyy* [Lithuanian Metric. Departments first and second. Part Three: Books of Public Affairs. Volume one]. Yur'ev.
- 1988, *Ukrainska literatura XIV-XVI st.* [Ukrainian literature of 14th-16th centuries]. Kyiv: Naukova dumka.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 4, arkushi 159–161.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 5, arkushi 61 zv.–62.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 12, arkushi 150–150 zv.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 21, arkushi 156 zv.–159.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 26, arkushi 24–24 zv.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 26, arkush 126 zv.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 26, arkushi 1041 zv.–1047.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 26, arkushi 1054 zv.–1056
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 43, arkush 112 zv.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 44, arkushi 198–198 zv.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 45, arkushi 585 zv.–588.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 48, arkushi 699 zv.–701.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 50, arkushi 628–zv. 635.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 55, arkushi 435–437.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 56, arkushi 488–492.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 61, arkushi 70–71.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 62, arkushi 343 zv.–344.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 62, arkush 378.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 62, arkushi 408 zv.–409.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 62, arkushi 610–611 zv.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 65, arkushi 305 zv.–306.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 67, arkushi 906 zv.–907.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 70, arkushi 177–180.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 70, arkushi 180–182 zv.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 72, arkushi 203–203 zv.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 72, arkush 367.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 25, opys 1, sprava 73, arkushi 113 zv.–115.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (TSDIAK Ukrainy) [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv], fond 28, opys 1, sprava 12, arkushi 260–261.

Музичне повсякдення Волині (середина XVI – початок XVII століть)

Представлена стаття є першим дослідженням такого роду, в якому спеціально розглядається музичне повсякдення Волині середини XVI – початку XVII століть. У цій роботі ми зосередилися майже виключно на світському сегменті музичного повсякдення. На основі аналізу актових книг, фіскально-облікових документів та інших джерел були сформовані три тематичні розділи. Перший розділ присвячений дослідженню музикантів Волині. У фіскально-облікових документах Великого князівства Литовського, а згодом Речі Посполитої (Малопольська провінція), використовувались різноманітні терміни для позначення музикантів та суміжних професій: «дударі», «скоморохи», «скрипалі», «трубачі», «медведники», «музики», «гудки». З цих та інших документів ми дізнаємося про кількість музикантів в різних, зокрема й невеликих населених пунктах. Серед прізвиськ, які були в музикантів, превалюють «дудник» та «скрипка», іноді зустрічається «гудка». Також в актових джерелах згадуються й інші музичні спеціальності: «кантори»-юдеї, «органісти», «пищики», «сурмачі», «трубачі», «бубнист». Також з цих документів ми дізнаємося про окремі епізоди з життя музикантів. У другому розділі спеціально

досліджуються музичні інструменти: «кобзи», «турецькі кобзи», «лютня», «квінтарна лютня», «скрипки», «влоська скрипка», «цитара», «дуда», «смик», «труби», «бубон». В останньому розділі йдеться про два окремі явища музичної культури Волині – музику в танцях та волочебному обряді. Відсутність подібного дослідження давало підстави для появи різних міфів, зокрема про бідність музичної культури автохтонного населення Волині. Популярним був міф про те, що органи у католицькі храми були принесені на ці терени польськими колонізаторами після Люблінської унії. А, як ми бачимо з документів, перше повідомлення про луцького органіста походить ще з середини XVI століття. В свою чергу ім'я органіста вказує його руське походження. Таким чином, отримані результати дозволяють не лише заповнити прогалини в українській історичній музикології щодо XVI століття, але й сподіватися на появу аналогічних досліджень як щодо інших українських земель, так й інших хронологічних відтинків.

Ключові слова: Волинь, повсякдення, XVI століття, музиканти, музичні інструменти, окремі явища музичної культури.

Владислав Безпалько, науковий співробітник, Національний музей історії України (Україна)
Vladyslav Bezpalko, Research Fellow, National Museum of Ukrainian History (Ukraine)

Іван Кузьмінський, кандидат мистецтвознавства, викладач, Національна музична академія України імені П. І. Чайковського (Україна)
Ivan Kuzminskyi, PhD., Faculty Member, Petro Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine (Ukraine)

Received: 14-03-2019

Advance Access Published: May, 2019